

De familie Rodrigues-Van Dijk, Bachstraat 21

Bijgaand publiceren we de eerste 'gastbijdrage' op onze site, getiteld 'De familie Rodrigues-Van Dijk, Bachstraat 21'. Auteur van dit artikel is Alex Geelhoed (1947). Voor zijn pensioen werkte hij als wetenschappelijk medewerker en bibliothecaris bij het Documentatiecentrum voor Nieuwste Geschiedenis (Universiteit van Amsterdam) en het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis. Hij is nog steeds actief als historicus en doet biografisch onderzoek naar de journalist, schrijver en vertaler Kees de Dood, 1892-1965, en de danseres Florrie Rodrigo, 1893-1996.

Florrie Rodrigo

Tijdens zijn onderzoek naar deze danseres stuitte hij op informatie over de familie Rodrigues-Van Dijk, die vanaf 1938 in Nijmegen woonde op Bachstraat 21. Ter nagedachtenis van hen schreef hij enige jaren geleden onderstaand artikel, waarvan hier de bewerking uit 2018.

Leo van den Munkhof, Willem Oosterbaan

De familie Rodrigues-Van Dijk, Bachstraat 21

Voor de nagedachtenis van Marja van der Staay-van Dijk

In een mooi huis aan de Bachstraat 21 in Nijmegen woonde vanaf 13 mei 1938 Rosa Rodrigues met haar dochters Renée en Marja van Dijk en met Jan Prins (1891-1959), bouwkundig tekenaar en architect, theosoof en astroloog. Enkele jaren later voegde zich bij hen de moeder van Rosa, Rebecca Rodrigues-Reindorp, de weduwe van Mordechaj Rodrigues (diamantbewerker, socialist, 1867-1932). Alleen Prins was niet joods. Een echte Nijmeegse familie waren ze niet. Ze waren in Nijmegen terechtgekomen, omdat Jan Prins daar werk vond bij bouwwerkzaamheden voor Defensie. Sinds 1 juli 1941 kwam hij bij deze organisatie onder de verantwoordelijkheid van de Duitse Wehrmacht. Hij werd echter per 1 augustus 1942 ontslagen, omdat hij met een joodse vrouw getrouwd was. Daarna ging hij werken aan de (particuliere) verbouwing van de villa *Amstelrust* aan de Amstel in Amsterdam.

Rebecca Reindorp (Maassluis, 24 juli 1869-Auschwitz, 27 november 1942). Moeder en oma trok op 19 februari 1941 bij het gezin van haar dochter in Nijmegen. Zij kwam uit Den Haag, waar ze eerder ook al bij haar dochter had gewoond. Ze werd op 18 november 1942 uit Nijmegen naar Westerbork overgebracht, na de grote razzia waarbij 196 Joden in Nijmegen werden opgepakt. Een man uit Amsterdam die bevriend was met het gezin herinnerde zich dat ze was weggehaald, omdat ze zogenaamd diamanten zou hebben gesmokkeld. Ze had namelijk in een luciferdoosje wat diamantstof bewaard als herinnering aan haar voor de oorlog overleden man. Op 24 november werd ze getransporteerd van Westerbork naar Auschwitz, waar ze op 27 november omgebracht werd op 73-jarige leeftijd.

Rosa (Ro of Ro'tje) Rodrigues (Amsterdam, 20 maart 1892-Auschwitz, 31 januari 1944). Zij was de oudste dochter van Mordechaj Rodrigues en Rebecca Rodrigues-Reindorp en zuster van Flora Rodrigues, de bekende danseres Florrie Rodrigo (1893-1996) die als bijna enige van de familie de oorlog overleefde. Rosa was tweemaal getrouwd (1914 en 1922) met *Chef (Joseph) van Dijk*, joods, vakbondsman, theosoof, explicateur van stomme films, cabaretartiest, schrijver van talloos veel versjes en liedjes, waaronder het bekende *Onder Bomen van het Plein*. Ze was ook tweemaal van hem gescheiden (1919 en 1937). Chef was in het voorjaar van 1942 vanuit Den Haag gedeporteerd naar het werkkamp Oranjekanaal bij Westerbork. Op 5 oktober ging hij op transport naar het oosten. Ergens in Midden-Europa (bij Cosel/Kosel?) moet hij op of omstreeks 31 augustus 1943 op vijftigjarige leeftijd zijn omgekomen.

V.l.n.r. moeder en oma Rebecca Rodrigues-Reindorp, Rosa Rodrigues, Chef van Dijk, Renée van Dijk, op de voorgrond Marja van Dijk. Den Haag, waarschijnlijk Sneeuwbalstraat 37, begin jaren dertig

Chef en Rosa hadden drie kinderen. De oudste was *Nol (Aron) van Dijk*, 1915. Op zijn negentiende was hij al vader geworden. In 1939 werd hij op 23-jarige leeftijd als tweede communist gekozen in de gemeenteraad van Den Haag. Hij werkte o.a. als journalist. In de meidagen van 1940 werd hij door de Nederlandse overheid enkele dagen vastgezet; ook bij de arrestatiegolf rond de Duitse inval in de Sovjet-Unie in juni 1941 werd hij als communist gearresteerd. Na een verblijf in het Haagse Hoofdbureau van Politie, in Kamp Schoorl en Kamp Amersfoort kwam hij als Schutzäftling op 9 april 1942 in Neuengamme terecht en werd hij als jood door vergassing vermoord in Bernburg op 12 juni 1942, bijna zevenentwintig jaar oud. Hij was de volle neef van de gelijknamige Nol van Dijk in het boek *Joodse huizen 3* (2017) 159-164.

Rosa Rodrigues woonde na de scheiding van Chef van Dijk samen met Jan Prins en haar twee dochters in Den Haag en Sassenheim. Op 21 september 1939 trouwde ze opnieuw, nu in Nijmegen, met deze Prins. In februari 1941 gaf ze in deze stad op het aanmeldingsformulier voor personen van joodse bloede aan dat ze niet tot een joods-kerkelijke gemeente behoorde, met een niet-jood was getrouwd en over vier joodse grootouders beschikte. Later probeerde Rosa via de hoge Duitse ambtenaar H.G. Calmeyer en met steun van de Portugees-Israëlitische Gemeente Amsterdam op een lijst van Portugese joden te komen en daardoor vrijgesteld van deportatie. Hierbij voerde ze aan dat haar vader en een grootouder Portugees-joods was geweest. Dat leverde aanvankelijk een *Sperre* op, maar op latere zgn. Portugezenlijsten verdween haar naam, omdat ze slechts één joodse grootouder had. In september 1942 diende ze bij de gemeente Nijmegen een verklaring in voor de vaststelling van een gemengd huwelijk.¹

¹ Zie hierover ook het artikel 'De vervolging van de gemengd-gehuwden' (p.17-19, en bijlagen) op de site www.oorloginnijmegen.nl

Omdat haar man in Amsterdam werkte en woonde en zij zich niet op haar gemak voelde in Nijmegen, nadat haar moeder was weggehaald en haar dochters waren ondergedoken, verliet Rosa begin 1943 zonder ster en zonder toestemming Nijmegen.

V.l.n.r. Marianna van Dijk, Rebecca Reindorp en Rosa Rodrigues. (Foto's van Site Joods Monument)

Echter na de arrestatie van de dochters op hun onderduikadres in Haag begin februari kwam de politie op zoek naar Rosa terecht bij echtgenoot Jan Prins in Amsterdam. Hij werd op daar 13 februari ingesloten in het politiebureau voor Joodsche Zaken (Bureau 11), waarna hij op 15 februari door de beruchte Nijmeegse agent A.H. Wiebe werd opgehaald en een dag later door de Sicherheitspolizei ingesloten in de Arnhemse gevangenis, samen met de bevriende architect J.H. Benier. (Op 22 februari kwamen zij weer vrij.) In de tussentijd werd Prins gedwongen te zeggen waar Rosa Rodrigues was gebleven. Dat bleek te zijn bij haar zuster Flora Rodrigues en haar man, de schrijver C. de Dood, op een zolderétage in de Geulstraat 15 in Amsterdam, in de buurt van waar Jan Prins werkte en woonde.² Zij werd daar gearresteerd, maar niet haar zuster die waarschijnlijk op dat moment niet aanwezig was. Het huis in de Bachstraat in Nijmegen werd verzegeld door de politie. Naar verluidt zou de Nijmeegse commissaris Van Dijk een oogje op dat huis hebben gehad.

Rosa werd op 19 februari 1943 binnengebracht in het kamp Vught, waar ze zich als tolk liet registreren. De poging om als Portugees-joods een *Sperr* te krijgen mislukte echter definitief in maart 1943. Op 17 juli kwam ze terecht in het vrouwenkamp in Vught. Voor een korte periode verhuisde ze heen en weer naar kamp Westerbork. In de negen maanden dat ze in Vught zat was er nog hoop dat ze om haar gemengd huwelijk en de vroegere werkring van Prins vrijgelaten zou worden, ook al was ze een strafgeval. Maar op 15 november 1943 werd ze getransporteerd naar Auschwitz, met hoofdzakelijk mannen en vrouwen van arbeidsgeschikte leeftijd, onder hen veel gemengd-gehuwden en individueel gearresteerden. Bij aankomst vond er geen selectie voor de gaskamer plaats. Het hele transport kwam voor zes weken in quarantaine, waarbij velen overleden door allerlei ziekten. Enkele groepen werden wel direct tewerkgesteld. In januari 1944 vonden twee grote selecties, op grond

² Zie over Florrie Rodrigo <https://socialhistory.org/bwsa/biografie/rodrigues> en <http://resources.huygens.knaw.nl/vrouwenlexicon/lemmata/data/Rodrigues>

daarvan werd na de oorlog vastgesteld dat uiterlijk 31 januari 1944 de vrouwen uit Vught door ziekte of vergassing moeten zijn overleden – ook Rosa Rodrigues, toen eenenvijftig jaar oud.

De jongste kinderen van Rosa Rodrigues en Chef van Dijk waren de zusjes **Renée (Rebecca) van Dijk** (Amsterdam, 31 december 1916-Auschwitz, 12 februari 1943) kantoorbiedende en **Marja (Marianna Flory) van Dijk** (Amsterdam, 15 november 1924-Auschwitz, 12 februari 1943). Zij verdwenen eind 1942 uit Nijmegen, mogelijk gealarmeerd door het oppakken van hun grootmoeder Rebecca Reindorp op 18 november. Op 21 januari 1943 stond in het *Algemeen Politieblad* een verzoek tot opsporing van de oudste zuster. Zij doken onder in Den Haag, in de Vlierboomstraat 337 bij hun niet-joodse schoonzuster, de vrouw van hun broer Nol (Aron) die toen al lang was weggehaald. Begin februari werden ze daar opgepakt – was er sprake van verraad? Ze werden naar de gevangenis van Scheveningen gebracht en op 5 februari als strafgevallen naar Westerbork (barak 66) gestuurd. Tevergeefs werd nog geprobeerd om hen met verklaringen omtrent de joods-Portugese afkomst en het gemengd huwelijk van hun moeder vrij te krijgen. Na enkele dagen werden ze echter op 9 februari getransporteerd naar Auschwitz en direct na aankomst op 12 februari 1943 met alle andere vrouwen en kinderen van het transport vergast, Renée was toen zesentwintig jaar en Marja achttien. Hun schoonzuster, Cornelia Mittertreiner, werd ook in de nacht van 4 op 5 februari 1943 ingesloten, in het Hoofdbureau van Politie, vervolgens kwam ze terecht in de *Villa Windekind* (SD-afdeling voor de opsporing van ondergedoken joden en hun helpers) en daarna in de Scheveningse gevangenis. Na een aantal maanden werd ze weer vrijgelaten. De kinderen van Nol en Cornelia, de half joodse Marja (Agnes, 1934) en Alfred (1937) werden ondertussen een tijdlang ondergebracht in een kindertehuis in Vorden. Zij overleefden de oorlog, net als hun moeder.

Na de oorlog werden naspeuringen gedaan naar het lot van Rosa en Renée en Marja, zoals blijkt uit een oproep in het *Nieuw Israelietisch Weekblad* van 7 september 1945.

INLICHTINGEN gevraagd over:
REBECCA VAN DIJK (meestal genoemd **Renée**), geboren 31 Dec. 1916, gearresteerd te Nijmegen, Bachstraat 21, vertrokken vanuit Westerbork 9 Febr. 1943 met onbekende bestemming, vermoedelijk in gezelschap van haar zusje **MARJA**.
 Zij, die haar tijdens de reis of in een kamp ontmoet hebben worden verzocht zich te wenden tot: M. Benjamins, p/a Verwer, Ceintuurbaan 294^a, Amsterdam.
 Te maken onkosten worden gaarne vergoed. 549

Nieuw Israelietisch Weekblad, 7 september 1945

Marja van der Staay-van Dijk (1934-2015) koesterde liefdevol herinneringen aan haar vader, haar jonge tantes, haar opa Cheffie en haar oma Ro'tje en vertelde regelmatig daarover, en ook over de Bachstraat in Nijmegen waar ze als klein kind logeerde en bessen uit de tuin at. Rosa noemde Marja "mein Schatzeknudeltje". Marja overleed plotseling, kort nadat in 2015

de herdenkingsplaten voor de weggevoerde joden in Nijmegen waren onthuld, waarop ook de namen van Rosa Rodrigues en haar dochters Renée en Marja van Dijk voorkomen.

Alex Geelhoed, 30 januari 2018 (laatste bewerking), Amsterdam

Bronnen:

Gesprekken met mevrouw Marja van der Staay, kleindochter van Rosa Rodrigues (2001-2015)

Basisgegevens van Nederlandse Rode Kruis (Nationaal Archief), ITS Bad Arolsen, Stichting 1940-1945 (dossier weduwe Aron/Nol van Dijk), Joods Monument

Over lijsten Portugese joden: Collectie Calmeyer (CBG), Archief advocaat Y.H.M. Nijgh (Gemeente archief Den Haag)

Over Prins: Gemeentepolitie Amsterdam (Stadsarchief), Gevangenis Arnhem (Gelders Archief), Collectie Calmeyer (CBG), Bijzondere Rechtspleging (Nationaal Archief).

Regionaal Archief Nijmegen

Archieven Gevangenis Scheveningen, Westerbork, Vught (NIOD)

Ongedateerde getypte notitie van Lodewijk Schuring over de bevriende familie Rodrigues, Van Dijk en Prins, in 2010 ontvangen van zijn zoon Cor, over o.a. het oppakken van Rosa